

Сварич Н.З. (Київ, Україна)

**Моделювання картини світу через художнє осмислення
людського буття та духовних цінностей у творчості
Марії Матіос (на прикладі твору “...Майже ніколи не навпаки”)**

У статті розглядаються художнє бачення світу і новаторство в осмисленні людського буття на прикладі твору “...Майже ніколи не навпаки” відомої української письменниці XX – XXI ст. Марії Матіос, аналізуються його жанрово-композиційні особливості та проблематика.

Ключові слова: внутрішній світ, інтертекстуальність, синтез жанрів, сага, метод ретроспекції, контрастність світосприйняття, циклічність буття.

В статье рассматриваются художественное видение мира и новаторство в осмыслении человеческого бытия на примере произведения “...Почти никогда не наоборот” известной украинской писательницы XX – XXI ст. Марии Матиос, анализируются его жанрово-композиционные особенности и проблематика.

Ключевые слова: внутренний мир, интертекстуальность, синтез жанров, сага, метод ретроспективы, контрастность мировосприятия, цикличность бытия.

Examined is the world artistic vision and innovation in the human life comprehension on the example of “...It’s nearly never vice versa” – the work of the famous Ukrainian writer Maria Matios. Analysed are genre-composition features and controversial points of the work.

Key words: internal world, intertextuality, genres’ synthesis, saga, retrospection method, world perception contrast, life recurrence.

Українська проза кінця XX – початку XXI століть відзначається передусім переоцінкою цінностей, пошуком митцями слова нових тем і форм виразності, змішуванням жанрів та рівнів мовлення. До таких письменників, які прагнуть відкинути все старе, стереотипне, належить і Марія Матіос, для якої пріоритетною є проблема долі людини, зосередження уваги на душевних та психологічних зіткненнях героїв, змалювання їхніх вчинків та стосунків з найближчим оточенням. Прозова творчість Марії Матіос дуже строката в жанровому плані: роман-памфлет, бульварний роман, повість, книга кулінарних рецептів, сага у новелах. У своїх творах письменниця звертається до буковинського річища і використовує художньо-естетичні засоби, які збігаються з вимогами сучасного літературного процесу. Саме цим її творчість приваблює численну аудиторію читачів, літературознавців та мовознавців, надаючи їй особливого колориту та актуальності на сьогодні.

Мета даної роботи полягає у визначенні особливостей світосприйняття письменниці через синтез жанрів, розкриття психології героїв, їхнього внутрішнього світу, вмотивованості вчинків персонажів роману, пошуку причин трагічності людських доль.

Усе це яскраво втілюється у творі Марії Матіос “...Майже ніколи не навпаки”, який у 2007 році посів перше місце на “Коронації слова”. У цьому романі письменниця розкриває тему злочину і визначає головну думку цієї книги: “...честь понад усе. Кожен персонаж в ній доводить своє алібі”.

Композицію роману “...Майже ніколи не навпаки” складають три новели: “Чотири – як рідні – брати”, “Будьте здорові, тату” і “Гойданка життя”. Однією із важливих рис прозової творчості Марії Матіос, як і постмодерної літератури в цілому, є інтертекстуальність. Як зазначає Р. Харчук, визначення інтертекстуальності було обґрунтовано постструктуралізмом, за яким “кожен текст існує серед інших текстів. Він може наслідувати їх, продовжувати, переписувати, ставити під сумнів і навіть повністю відкидати” [1, 240]. Новели у романі “...Майже ніколи не навпаки” тісно пов’язані між собою, доповнюють одна одну, тому загальний зміст роману і психологію героїв можна зрозуміти, прочитавши повністю весь твір.

Жанр твору Марія Матіос визначила як сімейна сага у новелах. У літературознавчому словнику-довіднику зазначено, що новела – це “невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вимальованою дією” [2, 497]. Незважаючи на те, що новели Марії Матіос досить великі за обсягом, вона дотримується основних ознак даного жанру. Письменниця не дає детального опису побуту гуцулів, навколишньої природи, а насамперед змальовує внутрішній світ персонажів, що є характерно для новел. Марії Матіос вдається зобразити незвичайні події з життя досить значної кількості героїв, показати несподівані сюжетні повороти, акцентуючи при цьому особливу увагу на переживаннях та почуттях персонажів твору.

До жанру новели зверталось чимало митців слова, але Марія Матіос визначила жанрову особливість свого твору як сага у новелах. Як відомо, сага – це північноскандинавський жанр, який почали використовувати останнім часом і сучасні письменники. У сагах центральне місце посідає сімейна історія. Отже, “синтез жанрів дав письменниці певні переваги у моделюванні картини світу: новелістичним підходом вона показала цікаву мозаїку життя, а сагою інтенсифікувала повсякденні моменти, звичайні життєві епізоди” [3].

У романі йдеться про життя трьох гуцульських родин – Чев’юків,

Варварчуків та Кейванів, долі яких упродовж твору переплітаються. Деякі члени цих сімей були співучасниками страшних злочинів, таємницю яких намагалися приховати. Письменниця приділяє велику увагу динаміці почуттів героїв і “прагне зазирнути в безодню людських станів” [4, 68].

Із першої новели “Чотири – як рідні – брати” ми дізнаємося про заможну родину Чев'юків, у якій спочатку страшною смертю помер син Дмитрик, а згодом на полюванні загинув батько Кирило. Інші три сини після батькової смерті не змогли мирно розділити землю і “розсварилися так, що обходять здалеку один одного третьою дорогою й уже ондечки скільки не говорять один з одним. Навіть коло церкви на Великдень” [5, 69]. Люди у селі Тисова Рівня, оберігаючи свої сім'ї від подібної історії, кажуть: “Щоб лиш не так, як у Чев'юків” [5, 68]. Закінчується новела зізнанням Григорія Кейвана, хресного батька Дмитрика, у своїй причетності до цього злочину. Його мучить почуття провини за цей страшний вчинок: “Я, видиш, постарів, а гріхи мої не старіють зо мною. Спати мені не дають. І вмирати не дають...” [5, 70]. Тож молодий хлопець став для Кейвана уособленням нападника черкеса-гвалтівника.

У першій новелі авторка подає кульмінацію твору, вказує, коли і де відбулося це страшне вбивство. У наступних двох новелах – “Будьте здорові, тату” і “Тойданка життя” розкривається відповідно передісторія та постісторія до головної події роману. Таким чином, Марія Матіос використала у романі метод ретроспекції, за яким спочатку подаються основні події, а потім розкриваються їх причини та передумови. У другій та третій новелах зображуються внутрішні переживання, колізії долі тих, хто був свідком або причетним до злочину над Дмитриком – Петруні, Івана Варварчука, Григорія Кейвана.

У новелі “Будьмо здорові, тату” увага зосереджується на образі Петруні Варварчук. Дівчина відчуває незадоволеність власним життям, порожнечу свого існування: її мати померла, чоловік несправедливо скривдив на весіллі, батько прокляв. Дівчина була дуже нещасливою у житті, хоч мала великі матеріальні статки. Її нещастя, трагедія полягали в тому, що вона не могла народити дитину. Тому Петруня зробила з ганчір'я дитину, адже “де вона візьме теплу, живу дитинку? Позичить у сусідів? Чи купить на базарі? Чи ягнятко вгорне замість дитинки?” [5, 98]. Це було її єдиною розрадою. Чоловік Петруні пішов на війну, а дівчина не могла дати ради своєму господарству сама, тому попросила у сусідів на допомогу їхнього сина. Між юнаком Дмитриком і Петрунею спалахує кохання. Вона щаслива, але дуже хвилюється за хлопця, оскільки розуміє,

що після повернення її чоловіка може статися біда: “Що насувається біда – Петруня чує своїм видющим серцем” [5, 107].

Одного разу до неї прийшла Маринька-богодуха, щоб відмольфарити її кохання до Дмитрика. Перед дівчиною стояв вибір: погодитися чи ні. Петруня відмовилася, сказавши: “Я скинутися Дмитрика не годна. І мені байдуже, що зо мною зробить той нелюд. Більше не зробить, як зробив. А як зробить – така моя судьба. Я тому не винна. Я жива і хочу жити” [5, 109].

Стосунки між заміжною жінкою і молодим парубком виступають ключовими у другій новелі. Хоч і не на довгий час, але Петруня зазнала щастя у своєму житті, і після смерті свого коханого Дмитрика вона, втративши сенс власного існування, сказала чоловікові: “А тепер можеш убити й мене, як убив його...” [5, 119]. Чоловік заборонив їй виходити за межі подвір'я. Лише ставши вже немолодою жінкою Петруня відважується піти на цвинтар, відвідати могилу Дмитрика: “Петруня – вперше за всі роки – сидить у самих ногах Дмитрикової могили і сльози самі течуть її зів'ялим і поскородженим зморшками лицем” [5, 120]. Спочатку у творі Петруня постає перед нами як покірнa у всьому дочка, а згодом і дружина, яка нічого не могла вдіяти навіть під час побиття Дмитрика. У кінці ж другої новели ми бачимо зрілу жінку, що позбулася рабської психології і має почуття власної гідності та незалежності у своїх рішеннях і вчинках.

В останній новелі “Гойданка життя” розповідається про Кирила і Мариньку, яку він покинув заради багатой дівчини Василини. Йдеться також про Григорія Кейвана, дружина якого зрадила з ворогом-нападником, що й зробило його надто жорстоким не тільки у ставленні до власної родини, а й до всього світу. Він з легкістю погоджується допомогти Івану Варварчукові розправитися з Дмитриком. “Не Дмитрика між дошками гамселили дужі Грицькові ноги. Не Дмитрика. Черкеса умертвляв Кейван, гопасуючи підошвами по хлопцевих нирках. Умертвляв черкеса і двох його вилупків з Теофілиної утроби. Лють свою люту і нутрянний вогонь свій непогашений топтав. Мсту свою чорну. Ненависть загнуддану убивав тоді Кейван у Варварчуковій хаті” [5, 130]. Отже, Грицько, знушаючись із Дмитрика, думав про зраду дружини та двох дітей, яких вона народила від ворога. “Варварчук помстою Дмитрикові спас тоді Грицька. Спас, ніби спасав потопельника... ніби до життя вертав чоловіка, витягнутого із зашморгу. Інакше Грицько був би здурів на голову” [5, 132].

У цій новелі також розкривається причина смерті Кирила Чев'юка. Одного разу на полюванні Олекса Говдя начищав рушницю і йому здалося, що він бачить біля Кирила Мариньку, з якою він хотів бути, тому

він вистрелив у той бік, приревнувавши її до Кирила, бо “хіба він міг тої миті вгамувати чи погасити в собі ревність?” [5, 138]. Отож, саме у третій новелі письменниці дає відповідь на питання, чому така страшна трагедія сталася у родині Чев'юків.

У новелі “Гойданка життя” Марія Матіос детально зупиняється на образі Мариньки, яка, переживши зраду коханого та невдалий суїцид, починає помічати те, чого не бачать інші: “...вона знала, що чекає на будь-яку людину з їхнього села на день наперед” [5, 138]. Спочатку люди не довіряли Мариньці, але пізніше до неї почали прислуховуватися, тому що її пророцтва здійснювалися. Істина Мариньці відкривалася “тільки під час гойдання на хітанці, і тільки, коли з нею прабабусина хустка...” [5, 137]. Вона впевнена, що найголовніше у житті – це кохання, любов і, якби знала, що Кирило залишить її, то “любувала би була його більше. Щоб налюбилася на все життя. Чи дитинку була б вчинила від нього. Байка, що показували би на неї пальцями та зведеницею називали” [5, 112].

На нашу думку, твір Марії Матіос “...Майже ніколи не навпаки” не випадково починається тим, що Одокія “четверту дитину носила” під серцем, а закінчується смертю Мариньки, яка “лежала грудьми на розтрощеній гойданці, обіймаючи закладими руками порізане мотуззя” [6 : 170]. Цим самим письменниці змальовує та водночас поєднує два різні поняття – життя і смерть, як альфа і омега людського буття. Як стверджує один із дослідників творчості Марії Матіос І.Насмінчук, “...визначальним чинником у моделюванні письменницею картини світу виступає циклічна міфологема. Текст роману структурований як психологічними бінарностями, так і ритмами людського життя, в основі яких споконвічна опозиція ранок / вечір, юність / старість, весілля / похорон, зустріч / прощання” [4]. У фінальній сцені кожної новели з'являється кладовище, смерть, тому назва твору “...Майже ніколи не навпаки” стала майже афористичною, яка формує у читача відповідний настрій і допомагає правильно осмислити проблематику та ідейно-тематичний задум роману.

Письменницький талант і хист Марії Матіос виявляються і в стилі твору, який відзначається багатством лексики, використанням живої мови буковинців з яскравими діалектизмами, за допомогою яких вона відтворює місцевий колорит. Уживання чималої кількості діалектизмів не затьмарює і не ускладнює сприйняття та прочитання саги в цілому.

Отже, сімейна сага в новелах “...Майже ніколи не навпаки” розкриває перед нами життя гуцулів за певний відрізок часу. Варто зазначити, що Марії Матіос вдалося з надзвичайною майстерністю змалювати не лише кожному окрему подію

твору, а й показати тісний взаємозв'язок між ними та центральною подією роману – вбивства Дмитрика, яка визначає подальшу долю усіх героїв. Крім цього, письменниця переконливо доводить, що кожен несе відповідальність за власні вчинки і що в житті людини немає випадковостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза. Постмодерний період. – К., 2008. – 247 с.; 2. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – С. 699; 3. Насмінчук І.А. Стильова специфіка прози Марії Матіос: до проблеми єдності формальних та змістових чинників// nbuv/ gov.ua / portal/Soc_Gum/Nrkpu.../index.htm; 4. Голобородько Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос // Вісник Національної академії наук України. – К., 2008. – №3. – С. 66 – 73; 5. Матіос М. Майже ніколи не навпаки. – Львів: Піраміда, 2007. – 176 с.

Сторощук І.І. (Львів, Україна)

Роман про митця у контексті літературних дискусій

У статті проаналізовано виникнення і становлення роману про митця у системі епічних жанрів. Розглянуто його жанрово-стильові особливості, тематичну спрямованість і провідні мотиви. Увагу акцентовано на жанрових модифікаціях роману про митця.

Ключові слова: жанровий різновид, роман про митця, жанрові модифікації, формування творчої особистості, мотив.

The article is concerned with the emergence and development of a novel concerning an artist in the system of epic genres. Its genre and stylistic features, the leading motives and content are considered. Genre modifications of the novel concerning an artist have been singled out.

Key words: genre variety, a novel concerning an artist, genre modifications, formation of the creative individual, motive.

В статье проанализировано возникновение и становление романа о художнике в системе эпических жанров. Рассмотрены его жанрово-стилевые особенности, ведущие мотивы и тематическая направленность. Внимание акцентируется на жанровых модификациях романа о художнике.

Ключевые слова: жанровая разновидность, роман о художнике, жанровые модификации, формирование творческой личности, мотив.

Незважаючи на скептичне ставлення значної частини постмодерної критики до будь-якої таксономії, сучасне літературознавство